

بررسی راهکارهای کاهش فساد اداری از نگاه شهروندان تهرانی

دکتر علی سیف زاده^۱

چکیده

فساد پدیده‌ای است که در تمام ادوار گریبان‌گیر دستگاه‌ها و سازمان‌ها بوده است و امروزه نیز پرداختن به معضلات ناشی از فساد و شیوه‌های کنترل آن در صدر برنامه‌های توسعه کشورها قرار گرفته و پیدا کردن راهکارهای عملی در این زمینه به دغدغه اصلی متفکران و صاحب‌نظران علوم مختلف تبدیل شده است. هدف کلی این نوشته، بررسی راهکارهای کاهش فساد از نگاه شهروندان تهرانی بوده است. در این پژوهش از روش پیمایشی و از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه شهروندان ۱۸ سال و بالاتر شهر تهران بوده است. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی و حجم نمونه ۲۳۵۱ نفر بوده است. برای سنجش از اعتبار صوری و برای محاسبه پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده نتایج تحقیق نیز با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS در دو سطح توصیفی و تحلیلی استخراج شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که پاسخ‌گویان تشدید مجازات مفسدان را مهم‌ترین راهکار کاهش فساد دانسته‌اند. راه‌اندازی سیستم گزارش فساد و آگاهی دادن به مردم درباره انواع فساد، اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

واژگان کلیدی: فساد، کاهش فساد، شهروندان تهرانی

مقدمه

فساد مسئله‌ای فراگیر است که در تمام نظام‌های اجتماعی به چشم می‌خورد و تمامی طبقات جامعه، تمامی سازمان‌های دولتی، تمامی نظام‌ها، پادشاهی‌ها و جمهوری‌ها، تمامی وضعیت‌ها، تمامی گروه‌های سنی و همه زمان‌ها از باستان و قرون وسطی تا معاصر را تحت تأثیر قرار داده است. امروزه دولت‌ها از تمامی طیف‌های سیاسی و در هر کشوری با هر سطحی از توسعه تحت تأثیر رسوایی‌های فساد قرار می‌گیرند؛ به طوری که این مسئله به موضوعی رایج و متداول در نظام‌های سیاسی تبدیل شده است. از طرف دیگر، فساد به آفت اصلی رسیدن به دموکراسی و سد راه توسعه تبدیل شده است (نجف‌پور و حق‌شناس، ۱۳۸۷). از دیدگاه جامعه‌شناختی نیز فساد دارای چهار ویژگی است:

- ۱- فساد فرایندی اجتماعی است که در آن افراد متعددی درگیر و در ارتباط باهم‌اند؛
- ۲- فساد دربردارنده مبادله‌هایی آگاهانه است که در نظر افراد یا گروه‌های درگیر سودمند است، درعین حال که در مقام تعریف، به زیان بخش دیگری از افراد جامعه این مبادله‌ها جریان می‌یابد؛
- ۳- در طی این فرایند خیری نامحدود به پای خیری محدود قربانی می‌شود. به همین دلیل فساد امری غیراخلاقی است؛

- ۴- فساد مستلزم نوعی تغییر در روابط کارکردی و عملکردی در حیطه فعالیت معین است. (دوگراف، واختر، فون مارافیک، ۱۳۹۴: ۴۱)

درواقع فساد مالی و اداری یکی از پدیده‌هایی است که اگرچه در طول تاریخ همواره سابقه داشته، اما در دهه‌های اخیر با توجه به اهمیت روزافزون اقتصاد در جوامع، توجه‌ها را بیش از پیش به سمت خود جلب نموده و دولت‌ها و حکومت‌ها را در پی چاره‌اندیشی نسبت به پیشگیری و مقابله با آن وادار کرده است. برای مقابله و پیشگیری از این پدیده راه کارهای مختلفی اندیشیده شده اما نکته مهم در این زمینه این است که تنها با سازوکارهای دولتی نمی‌توان از فساد پیشگیری کرد و بایستی از تمامی ظرفیت‌های موجود در جامعه نیز استفاده نمود (خلیلی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۰). رز آکرمن در کتاب فساد و دولت می‌گوید: فارغ از نوع و گستره‌ی فساد دولتی، مقابله با آن از عهده دولت به تنهایی خارج است. مسلم است که دولت می‌تواند با وضع قوانین مناسب شفاف‌سازی دیوان‌سالاری، برقراری نظام تنبیه و تشویق و ده‌ها راهکار دیگر از سطح فساد بکاهد ولی درعین حال با درگیر کردن فعال جامعه، چه از طریق مطبوعات آزاد و چه از طریق تسهیل فعالیت سازمان‌های غیردولتی و مهم‌تر از همه از طریق گسترش و تعمیق دموکراسی، دولت بازهم نخواهد توانست به‌طور کامل از عهده‌ی ریشه‌کنی فساد برآید.

در ایران نیز، فساد به معنای عام آن، در جامعه قابل‌رؤیت است. از اختلاس سه هزار میلیاردی و حقوق نجومی تا برداشت بی‌رویه از صندوق ذخیره فرهنگیان و مانند اینها. در گزارش سازمان شفافیت بین‌المللی در مورد شاخص ادراک فساد نیز در سال ۲۰۱۷ ایران با نمره ۳۰ رتبه ۱۳۰ را در میان ۱۸۰ کشور کسب کرده است. براساس این محاسبات در میان کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا،

کشورهای افغانستان، لبنان، سوریه، یمن، لیبی، عراق و سودان وضعیت بدتری نسبت به ایران دارند اما بقیه کشورهای این منطقه رتبه و نمره بهتری را نسبت به ایران کسب کرده‌اند (سازمان شفافیت بین‌الملل، ۲۰۱۷).

برای توجیه ضرورت هر پژوهش علمی باید استدلال شود که پژوهش مورد نظر آیا به ارتقای دانش در باب پدیده‌ای خاص از پدیده‌های هستی می‌انجامد (هدف شناختی)، یا به تغییر و گسترش اندیشه، منطق و شیوه استدلال منجر می‌شود (هدف فلسفی) و یا اینکه محیط مادی و فیزیکی را دگرگون ساخته، به ابزارسازی یا بهسازی محیط و رفع حوائج آدمیان یاری می‌رساند (هدف کاربردی). نوشتار حاضر دارای کارکرد کاربردی است. آشنایی با راهکارهای کاهش فساد از سوی شهروندان تهرانی موجب شناخت مسئولین نهادهای نظارتی از جمله سازمان بازرسی کل کشور از این راهکارها می‌شود تا متصدیان مربوطه، موانع موجود در این خصوص را از بین برده و زمینه مشارکت بیشتر شهروندان را فراهم نمایند؛ بنابراین در این نوشتار به راهکارهای کاهش فساد از سوی شهروندان پرداخته می‌شود.

مبانی نظری

واکنش‌های فراوانی از سوی سازمان‌های منطقه‌ای و جهانی (مانند اتحادیه اروپا، اتحادیه افریقا، آسه‌آن و غیره) به فساد داخلی و بین‌المللی ابراز شده است ولی تلاش‌های سازمان شفافیت بین‌الملل و بانک جهانی تأثیر بیشتری را در عمومی کردن بحث فساد داشته، به طوری که امروزه مسئله فساد به عنوان مسئله‌ای بسیار جدی و عام مطرح است. بانک جهانی فساد را مانعی بزرگ در برابر توسعه اقتصادی و اجتماعی شناخته زیرا با به انحراف بردن حکومت قانون و تضعیف اساس نهادهایی که رشد اقتصادی به آن‌ها متکی است، توسعه را نابود می‌سازد. در طراحی استراتژی مبارزه با فساد لازم است نسبت به مشخصه‌های بنیادین و ماهیت خود فساد شناخت کافی وجود داشته باشد. کشورهای مختلفی که در صدد مقابله با فساد برآمده‌اند هر کدام رهیافت یا ترکیبی از رهیافت‌های مبارزه با فساد را مورد استفاده قرار داده‌اند (نجف‌پور و قلجی، ۱۳۸۹).

دست کم سه رهیافت مهم در مورد کاهش و جلوگیری از فساد وجود دارد: اول، نظریه مداخله باوری^۱، براساس این نظریه مقامات مربوطه منتظر روی دادن اقدام فاسد می‌مانند و سپس برای دستگیری و تنبیه مجرم اقدام می‌کنند. این مکتب توجه خود را معطوف به مجازات، تجدید حیثیت نظام اداری و بازدارندگی می‌کند. رهیافت دوم، مدیریت باوری^۲ که براساس آن می‌توان با ایجاد نظام‌ها، رویه‌ها و پروتکل‌هایی افراد یا سازمان‌هایی که در صدد انجام رفتار فاسد هستند را مأیوس کرد یا از عمل فاسد بازداشت. در واقع، مدیریت باوری از کاهش یا زدودن آن دسته فرصت‌هایی حمایت می‌کند که افراد با انجام عمل فاسد از آن‌ها بهره‌مند می‌شوند. مدیریت باوری در تلاش است مجموعه قواعدی تهیه کند

1 - interventionism

2 - Managerialism

که جلوی افراد بانگیزه‌های مختلف را بگیرد.

رهیافت سوم، نظریه درستکاری سازمانی^۱ که براساس آن بر درستکاری کل نظام‌های عملیاتی سازمان، راهبردهای کنترل فساد و استانداردهای اخلاقی تأکید می‌شود و هدف ایجاد هنجار اخلاقی است. پیش‌فرض این مکتب فکری آن است که انحراف، ناشی از نوع سازمان‌دهی است نه افرادی که در سازمان مشغول به کار هستند؛ یعنی نقض اخلاق و فساد اداری ناشی از تراوش بدی‌های سازمان به افراد بی‌گناه درون آن است. از این‌رو هدف گرفتن افراد در مبارزه با فساد از هدف گرفتن محیط سازمانی که افراد در آن فعالیت می‌کنند موفقیت کمتری خواهد داشت. سازمان باید ساختاری پدید آورد که احتمال شکل‌گیری رویه‌های فاسد را از میان ببرد. به‌طور خلاصه، توانایی فرد برای تفسیر قواعد یا تصمیم‌گیری در مورد اعمال یا عدم اعمال یک پروتکل معین باید توسط دستگاهی محدود شود که غیرقابل دستکاری است (دلیرپور، ۱۳۸۹: ۱۲).

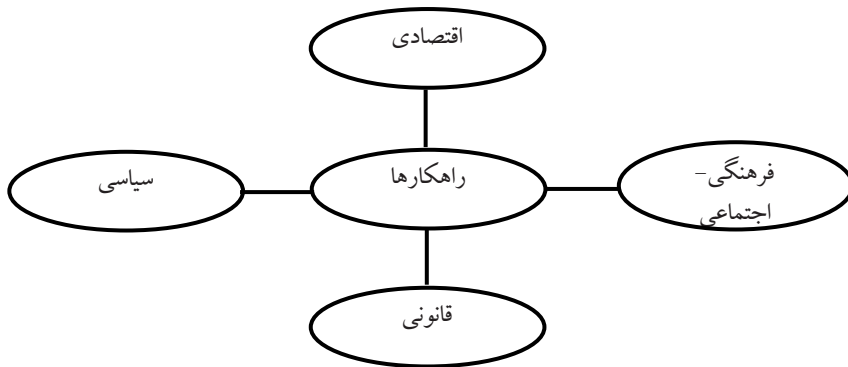
برای مبارزه و مقابله با فساد در کشورهای مختلف، راهکارهایی در نظر گرفته شده، قوانین و نهادهای مرتبط نیز شکل گرفته است. در این راستا در ایران نیز برای مقابله با فساد قوانینی وضع شده و نهادهایی تشکیل شده است. دیوان محاسبات از قبل از انقلاب زیر نظر وزارت دارایی و امور اقتصادی بود، اما بعد از انقلاب، طبق قانون دیوان محاسبات ۱۳۶۱ این نهاد مهم رسیدگی به امور مالی تمامی دستگاه‌های دولتی - که از بودجه دولت استفاده می‌کنند - به مجلس شورای اسلامی واگذار شد. قانون بازرسی کل کشور در سال ۱۳۶۰ با سازمانی با همین نام، مسئول نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری در راستای اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی و زیر نظر قوه قضائیه تصویب شد. این دو قانون و نهاد مربوط دنبال آن هستند که با آشکار کردن امور و تخلفات، فرایند مقابله با فساد را پیش ببرند. در همین دهه، قانون محاسبات در سال ۱۳۶۶ تصویب شد (قانون قبلی مربوط به سال ۱۳۴۹ بود). این قانون معیاری است که سازمان برنامه‌بودجه، سازمان حسابرسی کل کشور، دیوان محاسبات، ذی‌حسابان وزارت دارایی و حتی بازرسی کل کشور از آن به‌طور اساسی استفاده می‌کنند. این قانون معیار حساب‌کشی است که در قانون سالانه بودجه ظاهر می‌شود و نهادهای مذکور براساس آن می‌توانند با فساد مقابله کنند.

در دهه ۱۳۷۰، قانون رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت، مصوب سال ۱۳۷۲، برای مقابله با فساد، ۳۸ تخلف اداری را معرفی کرد. هیئت‌های رسیدگی در تمامی وزارتخانه‌ها مسئول رسیدگی به تخلفات و از جمله فساد هستند. در این دهه، قوانینی مضاف بر موارد قبلی تصویب شد که بیشتر به سیستم قضایی کشور ربط دارد و عبارت‌اند از: قوانین مربوط به منع مداخله وزرا و نمایندگان در معاملات دولتی (مصوب ۱۳۳۷)، قانون مربوط به رسیدگی به دارایی وزرا و کارمندان دولت (مصوب ۱۳۳۷)، قانون مجازات تبانی در معاملات دولتی (مصوب ۱۳۴۸)، قانون مجازات افراد مرتکب ارتشاء،

اختلاس و کلاهبرداری (مصوب ۱۳۶۷)، قانون مجازات افراد اخلاص گر در نظام اقتصادی (مصوب ۱۳۶۹)، قانون ممنوعیت اخذ میزان سود در معاملات خارجی (مصوب ۱۳۷۲)، قانون تصدی بیش از یک شغل دولتی (مصوب ۱۳۷۳) و قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۷۵) و دیگر موارد. سیستم قضایی، هیئت‌های رسیدگی و کمیته تحقیق و تفحص مجلس از طریق مجازات و یا تشدید مجازات به دنبال مقابله با فسادند.

در دهه ۱۳۸۰، برنامه ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد در هیئت‌وزیران تصویب شد. این برنامه درصدد استفاده از ظرفیت‌های حقوقی و نهادی موجود، شفاف‌سازی، حمایت از مخبران، اصلاح ساختاری اقتصاد، کاهش تصدی‌گری، خصوصی‌سازی و مانند اینها است. طبق ماده ۱۲ این برنامه، قانون ارتقای سلامت اداری و مقابله با فساد در سال ۱۳۹۰ تصویب شد. بنا بر همین روال، قانون اجرایی سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی تصویب شد. با تشکیل شورای عالی اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴، عملاً بیشتر نهادها و دستگاه‌های دولتی در اجرایی شدن این قانون درگیر می‌شوند. منطقی اصلی که در این اقدامات اصلاحی وجود دارد، استفاده از شفافیت است. با اصلاح و شفافیت می‌توان به‌طور مؤثری با فساد مقابله کرد (پاک‌سرشت و افشار، ۱۳۹۶: ۱۸۰).

بر اساس پژوهش‌های مختلف و تفکیک ابعاد مختلف فساد، راهکارهای مناسب به‌منظور کاهش فساد را می‌توان به چهار دسته راهکارهای ۱- اقتصادی، ۲- فرهنگی- اجتماعی، ۳- سیاسی و ۴- قانونی تقسیم‌بندی نمود.

۱- راهکارهای اقتصادی

مهم‌ترین راهکار اقتصادی اجرای درست سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی است که می‌تواند زمینه تقویت بخش خصوصی و کاهش تصدی‌گری دولت را فراهم نماید و لذا عامل مهمی در کاهش فساد است؛ بنابراین بازیگران دخیل در اجرای این سیاست با همکاری مناسب با یکدیگر می‌توانند زمینه گذر از اقتصاد دولتی را فراهم کنند. در صورتی که دولت در اجرای این سیاست دچار انحراف شود بخش خصوصی از طریق مجامع صنفی، اتحادیه‌ها و جامعه مدنی از طریق رسانه‌های گروهی می‌توانند

مسئله را در دستور کار نهادهایی همچون مجلس شورای اسلامی قرار دهند و به این طریق دولت را برای اجرای درست خصوصی سازی، تحت فشار قرار دهند (حق شناس، ۱۳۹۲: ۲۱۳).

حرکت در راستای کوچک سازی واقعی دولت و افزایش کارآمدی آن از طریق سپردن فعالیت ها به بخش خصوصی و استفاده از فناوری های نوین مدیریتی، یکی از محرک های اصلی سلامت آفرینی است. واگذاری فعالیت های غیر حاکمیتی به بخش غیردولتی، حذف ارتباط مستقیم و رابطه ی چهره به چهره و جایگزین کردن نظام های الکترونیکی از طریق استقرار کامل دولت الکترونیکی، توسعه ی جامعه ی مدنی و رفع محدودیت های تأمین و تأسیس و فعالیت سازمان های مردم نهاد (سمن ها) و دسترسی آن ها به اطلاعات و گزارش دهی و پاسخ گویی منظم دستگاه های اجرایی و دولت در امور اقتصادی، مالی و اداری از مهم ترین ابتکاراتی است که در این راستا قابل انجام است (رحمانی، ۱۳۹۶).

به این منظور باید به بخش خصوصی، تعاونی ها و فعالان اقتصادی این تضمین داده شود که روش های فعالیت در نظام اقتصادی از صحت و قاعده مندی برخوردار است و از انحراف و عارضه ها به دور است (مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۷).

۲- راهکارهای فرهنگی - اجتماعی

الف- آگاهی دادن به مردم درباره انواع فساد و مشارکت دادن آن ها در مبارزه با فساد

گزارش های سازمان های بین المللی نشان می دهد، اصلی ترین راهکار کشف فساد استفاده از ظرفیت نظارت مردمی در قالب تقویت مسیرهای گزارش فساد است. این سازوکار علاوه بر کشف فساد، فضا را برای مفسدان ناامن کرده و موجب پیشگیری از مفاسد به ویژه مفاسد سازمان یافته می شود، زیرا در مفاسد سازمان یافته نیاز به همکاری مجرمان در اجرای تخلف وجود دارد و سازوکار گزارش تخلف این امکان را به وجود می آورد که هریک از مشارکت کنندگان در تخلف به عنوان یک گزارش دهنده اقدام کنند. (سیدزاده، ۱۳۹۶) باید توجه داشت که نهادهای نظارتی و در رأس آن ها سازمان بازرسی کل کشور نمی توانند با امکانات محدود خود در هر سازمان یک نماینده دائمی داشته باشند که به این تخلفات رسیدگی نمایند؛ اما مردم ناظران دائمی عملکرد افراد و سازمان ها هستند. (مرکز پژوهش های مجلس، ۱۳۸۴: ۸)

بنابراین رفتار مسئولان از شاخص های انسان سالم در هر جامعه، از جمله جامعه ایران با نسبت جمعیتی جوان، تلقی می شود. در کشور ما، سازوکارهای کشف فساد عمدتاً تحت عنوان نظارت شناخته شده است و از طریق توسعه سازمان های نظارتی در سازمان ها، دنبال می شود به طوری که مسیر اصلی مبارزه با فسادهای سازمانی و اقتصادی در رسانه ها و به خصوص از زبان مسئولین کشور، «تشدید نظارت ها» معرفی می شود. امروزه در کنار بهره مندی از دستگاه های نظارتی، یکی از مؤثرترین و کارآمدترین سازوکارهای نظارتی مبتنی بر دخیل کردن مردم در فرایند نظارت است.

ب- راه‌اندازی سامانه‌هایی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند

وجود و راه‌اندازی سامانه‌هایی که مردم از طریق آن در صورت مشاهده موارد فساد آن را گزارش کنند، از جمله راهکارهای فرهنگی-اجتماعی برای مقابله با فساد است. در همین راستا سازمان بازرسی کل کشور، روش‌های مختلفی را برای دریافت شکایات، اعلامات و گزارش‌های مردمی شامل سامانه اینترنتی، شماره تلفن ۱۳۶، مراجعات حضوری، نامه‌های پستی، پست الکترونیک، صندوق صوتی، پیام کوتاه، گزارش بازرسان، نامه‌های اداری مسئولین برون‌سازمانی، دستور ریاست سازمان، گزارش حسابرسان قانونی شرکت‌ها، بازرسان و حراست‌های دستگاه‌های اداری در نظر گرفته است. سهولت دسترسی مردمی به سازمان، سرعت دادن و کاهش زمان در رسیدگی به شکایات، ایجاد حداکثر شفافیت برای شاکی، افزایش رضایتمندی مردم و افزایش اعتماد عمومی و ارتقای سرمایه اجتماعی از اهداف ایجاد مرکز رسیدگی به شکایات مردمی و بسط و گسترش راه‌های ارتباطی مردم با این مرکز است.^۱

۳- راهکارهای سیاسی

راهکارهای سیاسی برای حل مسئله فساد بر تقویت تشکیلات جامعه مدنی از جمله احزاب سیاسی و رسانه‌های گروهی و اصلاح نهادها و سازوکارهای نظارتی تأکید ویژه‌ای دارد. مطبوعات و رسانه‌های گروهی می‌توانند طرز تفکر مبارزه با فساد را تقویت نمایند.

نظریه برجسته‌سازی در خصوص استفاده از ظرفیت رسانه‌ها بیان می‌کند که رسانه‌های جمعی در ایجاد اولویت‌های فکری و تعیین موضوعات مهم و مورد بحث عامه مخاطبان، نقش اساسی ایفا می‌کنند. نظریه مذکور، پیش‌بینی می‌کند که اگر موضوعی از نظر زمان و مکان در رسانه‌ها برجسته شود، می‌تواند مخاطبان را به این اندیشه وادارد که موضوع مذکور مهم است؛ بنابراین افشای فساد در رسانه‌ها از راهکارهای کاهش فساد در بعد سیاسی است (حق‌شناس، ۱۳۹۲: ۲۱۴).

۴- راهکارهای قانونی

الف- تشدید مجازات مفسدان

مبارزه و مقابله با فساد مستلزم برخورد قانونی است و به این منظور وجود نظام قضایی مستقل و کارآمد ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است؛ بنابراین بهبود نظام قضایی کشور، ارتقای جایگاه آن و استقلال آن از اعمال نفوذها و برخورد قاطع با مفسدان یکی از راهکارهای ضروری برای کاهش فساد در کشور است. (حق‌شناس، ۱۳۹۲: ۲۱۶).

ب- حمایت مالی و اداری از گزارش دهندگان فساد

مبارزه با فساد یک فرایند هوشمند است که اولین و مهم‌ترین مرحله آن کشف فساد است. در واقع تقویت

۱- رئیس مرکز رسیدگی به شکایات مردمی سازمان بازرسی کل کشور. به گزارش افکارنیوز، ۱۳۹۵/۱۲/۹

قدرت کشف فساد، تأثیر به‌سزایی بر پیشگیری از بروز آن دارد و به همین دلیل کشورهای پیشرفته تمرکز جدی خود را بر توسعه سازوکارهای کشف فساد گذاشته‌اند. امروزه، مؤثرترین و کارآمدترین سازوکارهای نظارتی مبتنی بر دخیل کردن مردم در فرایند نظارت است. در برخی از کشورهای پیشرو در این حوزه علاوه بر وضع قوانین حمایتی از گزارشگران فساد و تخلف، قوانین تشویقی برای آن دسته از گزارشگران فساد که گزارش‌های آنان موجب صیانت از منافع ملی گردیده، تصویب شده است. علاوه بر این، یکی از ملاحظات بسیار مهم و مؤثر به‌منظور فعال کردن ظرفیت مردمی در کشف و مبارزه با فساد، ایجاد ساختار و سازوکاری امن برای دریافت گزارش‌های مردمی با تضمین عدم افشای هویت شخص گزارشگر فساد است. فقدان قوانین حمایتی و همچنین نبود ساختار مناسب و ایمن برای دریافت گزارش‌های تخلف موجب شده است که بسیاری از مردم به دلیل ترس و نگرانی از افشای هویتشان و آسیب و آزار از سوی مفسدین، با وجود اطلاع از فساد و تخلف، جرأت و انگیزه گزارش فساد را نداشته باشند^۱.

در ماده ۲۶ قانون ارتقای سلامت و مقابله با فساد چنین آمده که فرد گزارش‌دهنده فساد باید تشویق شود. حتی شیوه تشویق را هم گفته است. یعنی در قانون این موارد را داریم؛ اما در عمل عکس این موارد عمل می‌شود. در کشورهای پیشرو در زمینه مبارزه با فساد، برای افشاگران فساد و سوءاستفاده از قدرت^۲ مصونیت‌های قضایی و حمایت‌های حقوقی پیش‌بینی شده است؛ اما متأسفانه افشاگران بسیار آسیب‌پذیرند و گاه دیده‌شده که پایشان به دادگاه کشیده می‌شود و محکومیت‌هایی هم می‌گیرند (سلطانی، ۱۳۹۶).

ج- اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری

عدم شفافیت در قوانین، مقررات و روند دادرسی، زمینه‌های مساعدی برای فساد مالی فراهم می‌آورد. لذا قوانین و مقررات باید به نحوی تنظیم گردد که تفسیرهای متعدد به همراه نداشته باشد. یا اینکه آن‌قدر از لحاظ مفهومی و لغوی تخصصی نباشد که صرفاً حقوقدانان مجرب و کارآموده قادر به فهم آن باشند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۲: ۱۷).

ضعف قانونی از دو جنبه بر روند فساد تأثیرگذاری می‌کند. نخست، ضعف قوانین مناسب در مبارزه علیه فساد اداری؛ سپس قوانین ناکارآمد در بخش‌های اداری. همیشه این سؤال مطرح است که آیا فساد اداری ناشی از مقررات دست‌وپاگیر است یا این مقررات، ناشی از فساد اداری؟ (ربیعی، ۱۳۸۳: ۲۳)

در جدول صفحه بعد، ابعاد و راهکارهای کاهش فساد براساس مبانی نظری پژوهش آورده شده است.

۱ - محمدجعفر منتظری، دادستان کل کشور در تاریخ ۱۵ بهمن ماه ۱۳۹۶ در گفت و گوی ویژه خبری

ابعاد	راهکار
اقتصادی	گسترش خصوصی سازی
سیاسی	افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه های عمومی
قانونی	تشدید مجازات مفسدان
	اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی های اداری
	حمایت مالی واداری از گزارش دهندگان فساد
اجتماعی- فرهنگی	راه اندازی دستگاهی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند
	آگاهی دادن به مردم درباره انواع فساد

پیشینه بحث

عبدالله زاده و همکاران (۱۳۹۶) نقش آموزه های قرآنی و روایی در کاهش فساد را بررسی کرده اند. این پژوهش در طبقه بندی کلی تحقیقات، بنیادی و با توجه به هدف، کاربردی محسوب می شود. برای جمع آوری اطلاعات نیز از روش کتابخانه ای و تحلیلی توصیفی استفاده شده است. یافته های این پژوهش، در زمینه پیشگیری از فساد اقتصادی نظیر آگاه سازی؛ تزکیه نفس؛ جلوگیری از پیدایش زمینه های فساد (۱). تمهیدات لازم برای پیشگیری از فساد در معاملات، ۲. نظارت دقیق، ۳. انتخاب افراد متعهد و متخصص برای اداره کشور، ۴. کاهش دادن فقر و نابرابری در جامعه و... نشان می دهد به کارگیری این آموزه های دینی در زندگی باعث کاهش بروز فساد اقتصادی می شود؛ و براساس آیات و روایات، اصلی ترین مسئله در امر پیشگیری از بروز مفساد اقتصادی، احیای معنویات، اخلاقیات و ارزش های دینی و نیز اشاعه فرهنگ مبارزه با فساد اقتصادی است (عبدالله زاده و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۵). کشاورز (۱۳۹۶) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود راهکارهای نظارتی در راستای جلوگیری از فساد مالی در شرکت های دولتی را بررسی نموده است. در این تحقیق مهم ترین و بهترین راه مقابله با فساد، پیشگیری و افزایش آگاهی جامعه از طریق رسانه ها و افزایش آگاهی مردم نسبت به قوانین و کنترل و نظارت دستگاه های ذی ربط به این مسئله است که این امر از طریق انتخاب افراد شایسته و نظارت دقیق بر منابع مالی زمینه های بروز فساد را کاهش می دهد. این پژوهش با روش کتابخانه ای و استفاده از پیشنهاد های صاحب نظران سعی در یافتن و بررسی دقیق تر عوامل پیدایش فساد و با تحلیل و توصیف راهکارهای نظارتی بر فساد درصدد کاهش این مسئله برآمده است (کشاورز، ۱۳۹۶).

در مقاله میرکمالی و همکاران (۱۳۹۵) نقش مشارکت مردمی در حوزه پیشگیری از فساد بررسی شده است. یکی از مواردی که امروزه برای پیشگیری از فساد مورد توجه قرار گرفته، افزایش مشارکت مردمی در این حوزه است. دلیل این امر نیز این است که، به رغم اقدامات انجام شده در این

حوزه، همچنان شاهد افزایش پدیده فساد هستیم؛ لذا به نظر می‌رسد حرکت به سمت مردمی کردن امر پیشگیری از فساد و خارج ساختن آن از انحصار دولتی برای نیل به اهداف پیش‌بینی شده بسیار سودمند باشد (میر کمالی و خلیلی، ۱۳۹۵: ۱۰۸).

هدف از پژوهش خدری و همکاران (۱۳۹۵) بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر بروز فساد اداری در دستگاه‌های دولتی و راهکارهای کاهش آن بوده است. این پژوهش با روش پیمایش در بین کارمندان و مدیران سازمان‌های اداری شهرستان سنندج صورت گرفته است. از آنجایی که کل تعداد کارمندان ادارات این شهرستان ۲۸۹۳ نفر بودند، با استفاده از فرمول کوکران ۲۸۸ نفر انتخاب شدند. لازم به ذکر است که اعتبار پرسشنامه با روش اعتبار محتوی (نظرات متخصصان) برآورد شده است. ابزار تحقیق پرسشنامه خودساخته محقق بوده که پایایی آن از طریق آلفای کرونباخ (۰/۸۳) تأیید شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، میانگین فساد اداری ۲۲/۳۰ بوده که در سطح پایینی است. آنچه در بخش تحلیلی از اهمیت به سزایی برخوردار است، نظارت و کنترل اجتماعی با فساد اداری رابطه معکوس دارد. نتایج رگرسیون چند متغیره نیز نشان داد که ۳۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تبیین شده است (خدری و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۳۷).

نیک‌پور (۱۳۹۵) در پژوهشی الگوی نظارت عمومی به‌منظور پیشگیری از بروز فساد اداری در سازمان‌های دولتی ایران را ارائه کرده است. این پژوهش توصیفی و از نوع همبستگی به‌روش پیمایشی انجام شده است. ۳۰۲۱ نفر از کارکنان سازمان‌های دولتی ایران با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دومرحله‌ای، به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شده‌اند. به‌منظور تحلیل داده‌ها از روش آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه‌های نظارت عمومی و فساد اداری است. یافته‌های پژوهش نشان‌دهنده معنادار بودن الگوی پیشنهادی است و ابعاد نظارت عمومی بر فساد اداری تأثیر منفی دارد. یافته دیگر پژوهش نیز نشان داد که از بین ابعاد نظارت عمومی، بُعد نظارت نهادهای وابسته به قوه مقننه بالاترین رتبه را در سازمان‌های دولتی ایران داشته است (نیک‌پور، ۱۳۹۵: ۲۰۱-۲۳۱) آقازاده و پور قهرمانی (۱۳۹۵) نقش دولت الکترونیک در پیشگیری از فساد اداری را بررسی نموده‌اند. در این پژوهش علاوه بر استفاده از منابع کتابخانه‌ای، در برخی از موارد از تجربیات برخی ارگان‌ها و نهادهای دولتی نیز بهره گرفته شده است. انواع تدابیر و روش‌های مقابله با فساد اداری بررسی و کاربردهای آن‌ها مورد تحلیل قرار گرفته است. می‌توان با استفاده از دولت الکترونیک، از اختیارات دولت کاسته و عملکرد کارکنان اداری را تحت نظر قرار داد، هم‌چنین با کوچک نمودن دولت کاهش تماس فیزیکی با دولت از برخی جرایم پیشگیری نمود (آقازاده و پورقهرمانی، ۱۳۹۵: ۹).

هدف مقاله ابراهیم راست‌گردانی (۱۳۹۵) بررسی راهکارهای پیشگیری و مقابله با فساد اداری در ایران بود. جامعه آماری این پژوهش معاونت فنی مهندسی شهرداری استان قم و نمونه آماری ۱۶۰ نفر از معاونین و کارکنان برای انجام پژوهش تعیین شده بودند. روش تحقیق توصیفی پیمایشی بوده و آن

دسته از عوامل مدیریتی که بیشترین تأثیر را بر فساد اداری دارند، بررسی شده است. این مقاله به دنبال آن بود تا ضمن پرداختن به مفهوم فساد اداری، متغیرهای مدیریتی و راهکارهای مؤثر را بیان و دلایل به وجود آمدن و پیامدهای ناشی از آن را توصیف نماید (راست گردانی، ۱۳۹۵).

بیابانی و گزمه (۱۳۹۴) در پژوهشی به آسیب‌شناسی فساد اداری و راهکارهای مقابله با آن پرداخته‌اند. در این پژوهش آورده شده که فساد در بیشتر کشورها وجود داشته و ریشه تاریخی دارد. از آنجا که فساد عملی مخفیانه بوده و به سختی می‌توان با روش‌های عادی آن را تشخیص داد، لذا حذف آن نیاز به تلاش مستمر و اصلاح برخی نظام‌های اداری دارد. در این تحقیق نگارندگان تلاش دارند ابعاد مختلف فساد را هم از دیدگاه صاحب‌نظران و اندیشمندان و هم از لحاظ تجربی مورد کنکاش قرار دهند (بیابانی و گزمه، ۱۳۹۴: ۲).

امیر فخریان (۱۳۹۳) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به رابطه اعتماد مردم به کارکنان دولت با کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان پرداخته است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و از نظر روش اجرا توصیفی است. روش جمع‌آوری اطلاعات میدانی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه استاندارد است. جامعه آماری تحقیق ادارات دولتی شهرستان دامغان به تعداد ۳۱ سازمان بود که از بین آن‌ها ۲۸ سازمان حاضر به همکاری شدند. پرسشنامه فساد اداری بین ۲۵۰ نفر از کارکنان سازمان‌ها و پرسش‌نامه اعتماد عمومی بین ۳۸۴ ارباب‌رجوع این سازمان‌ها توزیع گردید. نتایج حاصل از تحلیل، حاکی از تأیید تمامی فرضیه‌هاست؛ یعنی اعتماد عمومی و ابعاد آن (اطمینان، خطرپذیری و درستکاری) رابطه مثبت و معناداری با کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان دارد (امیر فخریان، ۱۳۹۳).

در مقاله نجف‌پور (۱۳۹۳) از طریق پاسخ به پرسش‌هایی از قبیل نظام سلامت ملی چیست؟ شاخص‌ها و ویژگی‌های نهادهای نظارتی (پلیس) در نظام سلامت ملی چیست؟ به بررسی نقش و جایگاه نهادهای نظارتی و پلیس در نظام سلامت ملی پرداخته شده است. روش مقاله، تحلیل کیفی داده‌ها است و اطلاعات این مقاله از طریق روش مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده است (نجف‌پور، ۱۳۹۳: ۱۴۳).

پورعزت (۱۳۹۱) در تحقیق خود عوامل مؤثر بر کاهش فساد مالی در سازمان‌های دولتی (مؤسسات پژوهشی تهران) را بررسی کرده است. جامعه آماری متشکل از ۲۰۰۰ نفر شامل کارکنان، کارشناسان، متخصصین و صاحب‌نظران در حوزه اداری، مالی مؤسسات مذکور در تهران است. تعداد جامعه آماری با استفاده از فرمول عمومی کوکران ۳۱۷ نفر مشخص شد. نتیجه داده‌ها تأیید کرد که از پنج متغیر اصلی، فقط سه متغیر، شامل: (۱) عوامل فرهنگی، (۲) عوامل سیاسی، (۳) عوامل اداری - ساختاری، تأثیر مثبت بر کاهش فساد مالی دارند. دو متغیر اصلی، شامل: عوامل اقتصادی، عوامل رفتار مدیران، و دوازده متغیر فرعی، شامل: (۱) تدوین منشور اخلاقی، (۲) جامعه‌پذیری ارزش‌های فرهنگی، (۳) توسعه مشارکت

مردم، ۴) جبران خدمات کارکنان، ۵) تقویت نقش اطلاع‌رسانی، ۶) تقویت نقش حکومت الکترونیک، ۷) شفافیت در بُعد مالی، ۸) توسعه اداره اسوه، ۹) تعیین استاندارد سطح زندگی و ردیابی اموال، ۱۰) استقلال شغلی و مسئولیت در برابر شغل، ۱۱) مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری و ۱۲) تفویض اختیار همراه با نظارت دقیق، تأیید نشدنند (پور عزت، ۱۳۹۱).

آرایی و نجف‌پور (۱۳۹۱) در مقاله‌ای جایگاه رسانه‌های جمعی در سیاست‌گذاری مبارزه با فساد را بررسی نموده‌اند. ۱۴ راهکار اشاره شده در این نوشتار برای مقابله با فساد عبارت‌اند از: ۱- تقویت نگرش و باورهای دینی کارکنان و مدیران؛ ۲- قانون‌گرایی کارکنان و مدیران؛ ۳- عدم تمرکز اداری؛ ۴- عدالت در برخورد با کارکنان؛ ۵- نظارت مستمر بر عملکرد کارکنان و مدیران؛ ۶- رعایت اصل شایسته‌سالاری کارکنان و مدیران؛ ۷- نهادینه‌سازی فرهنگ نقد و نقادی؛ ۸- نهادینه‌سازی فرهنگ تشویق و تنبیه کارکنان و مدیران؛ ۹- بهبود وضع معیشتی کارکنان و مدیران؛ ۱۰- گزینش صحیح کارکنان و مدیران؛ ۱۱- پاک‌سازی نظام اداری از کارکنان و مدیران فاسد؛ ۱۲- شفافیت در امور و پرهیز از پنهان‌کاری؛ ۱۳- رعایت اصل پاسخ‌گویی کارکنان و مدیران؛ ۱۴- رعایت اصل آموزش و پرورش کارکنان و مدیران (آرایی و نجف‌پور، ۱۳۹۱: ۷۹).

حمید شفیعی‌زاده (۱۳۸۹) در مقاله‌ای ضمن تعریف فساد و انواع آن، وضعیت مبارزه با این پدیده در ایران را بررسی کرده است. در این نوشتار رویکردهای پیشگیری از فساد و نقش فرهنگ و آموزش عمومی در مبارزه با فساد تبیین شده و در پایان نیز به برخی از راهکارهای فرهنگی در راستای پیشگیری از فساد اشاره شده است (شفیعی‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۴۲).

تحقیق زاهدی و همکاران (۱۳۸۸) باهدف شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر کاهش فساد در نظام اداری، سعی در ارائه راه‌حل‌ها و راهکارهایی مناسب برای کاهش فساد اداری دارد. در این تحقیق از روش کاربردی و توصیفی از نوع پیمایشی استفاده شده است. جامعه آماری آن را کارکنان و کارشناسان معاونت امور مناطق و معاونت اداری و مالی شهرداری تهران تشکیل می‌دهند. روش نمونه‌گیری تحقیق، تصادفی ساده و حجم نمونه آن ۱۰۸ نفر از کارکنان است. به‌منظور بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد کارکنان از پرسش‌نامه و برای پاسخ‌گویی به آن از طیف لیکرت، استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تمام عوامل سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در کاهش و جلوگیری از فساد کارکنان شاغل در نظام اداری مؤثر است (زاهدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۳۴).

روش تحقیق

منظور از روش تحقیق و پژوهش، ارائه مهارت‌ها و تجربه‌هایی است که دستیابی به هدف را آسان‌تر و عملی‌تر می‌سازد و با صرف وقت کمتر، نتایج بیشتری به‌دست می‌آید. در این پژوهش از روش کمی و از ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. ابزار گردآوری داده‌ها وسیله‌ای است که به پژوهشگر کمک می‌کند تا داده‌های لازم را جمع‌آوری و ثبت نماید. جامعه (جمعیت) آماری تحقیق کلیه شهروندان ۱۸

سال و بالاتر شهر تهران بودند. همچنین از روش ترکیبی نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی استفاده شده است و حجم نمونه ۲۳۵۱ نفر بود. برای بررسی راهکارهای کاهش فساد از پرسشنامه محقق ساخته و برای سنجش از اعتبار صوری و برای محاسبه پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحقیق نیز با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS در دو سطح توصیفی و تحلیلی استخراج و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و مقایسه نظرات پاسخ‌گویان در خصوص راهکارهای کاهش فساد، از آزمون آماری خی دو استفاده گردیده است.

یافته‌ها

از مجموع ۲۳۵۱ نفری که پاسخ‌گوی پرسشنامه‌های این تحقیق محسوب می‌شوند، ۶۲/۷ درصد مرد و ۳۷/۳ درصد از جمعیت نمونه آماری را زنان تشکیل داده‌اند. ۳۸/۶ درصد جوان، ۳۹/۸ درصد میان‌سال و ۲۱/۸ درصد بزرگ‌سال بوده‌اند. ۵۸/۸ درصد پاسخ‌گویان متأهل و ۳۸/۳۴ درصد مجردند.

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که ۱/۴ درصد پاسخ‌گویان بی‌سواد، ۴/۶ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات ابتدایی، ۹/۴ درصد پاسخ‌گویان دارای تحصیلات زیر دیپلم، ۳۰ درصد پاسخ‌گویان دیپلم، ۴۰/۹ درصد دارای تحصیلات کاردانی و کارشناسی، ۱۳/۴ درصد دارای تحصیلات کارشناسی ارشد و بالاتر و ۰/۳ درصد دارای تحصیلات حوزوی بوده‌اند.

یافته‌های تحقیق بیانگر آن است که اکثریت پاسخ‌گویان با ۵۹/۳ درصد شاغل، ۵/۳ درصد پاسخ‌گویان بازنشسته، ۱۱/۹ درصد خانه‌دار، ۱۳/۴ درصد دانشجو و ۷/۷ درصد بیکار در جست و جوی کار بوده‌اند. ۲۳/۹ درصد پاسخ‌گویان بخش اشتغال خود را، دولتی، ۳۵/۷ درصد خصوصی و ۴۰/۴ درصد بخش آزاد اعلام نموده‌اند. ۶۰/۹ درصد پاسخ‌گویان شاغل، حقوق‌بگیر و ۳۹/۱ درصد برای خودشان کار می‌کنند.

جدول ۱- بررسی میزان موافقت پاسخ‌گویان با هریک از راهکارهای کاهش فساد از دیدگاه مردم

ردیف	راهکار	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم/ نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	نمی‌دانم/ نظری ندارم	جمع
۱	تشدید مجازات مفسدان	۸,۷٪	۱۵,۱٪	۷۲,۹٪	۳,۳٪	۱۰۰٪
۲	راه‌اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند	۹,۴٪	۱۷,۲٪	۶۹,۶٪	۳,۸٪	۱۰۰٪
۳	آگاهی دادن به مردم درباره انواع فساد	۱۱,۷٪	۱۸,۲٪	۶۶,۷٪	۳,۴٪	۱۰۰٪
۴	اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری	۸,۶٪	۲۰,۲٪	۶۶,۴٪	۴,۷٪	۱۰۰٪
۵	حمایت مالی واداری از گزارش دهندگان فساد	۱۳,۴٪	۱۶,۹٪	۶۲,۵٪	۷,۳٪	۱۰۰٪

ردیف	راهکار	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	نمی‌دانم / نظری ندارم	جمع
۶	افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی	٪۱۳،۲	٪۲۱،۳	٪۶۱،۶	٪۳،۹	٪۱۰۰
۷	گسترش خصوصی‌سازی	٪۱۷،۵	٪۲۲،۷	٪۵۲،۰	٪۷،۸	٪۱۰۰

در پاسخ به این سؤال که «با هریک از راهکارهای کاهش فساد تا چه حد موافق یا مخالفید؟» حدود ۷۳ درصد پاسخ‌گویان تشدید مجازات مفسدان را راهکار اصلی کاهش فساد دانسته‌اند. حدود ۷۰ درصد پاسخ‌گویان با راه‌اندازی سیستم گزارش فساد، حدود ۶۷ درصد با آگاهی دادن به مردم درباره انواع فساد، حدود ۶۶ درصد با اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری، ۶۲/۵ درصد با حمایت مالی واداری از گزارش دهندگان فساد، حدود ۶۲ درصد با افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی و حدود ۵۲ درصد با گسترش خصوصی‌سازی موافق و کاملاً موافق بودند.

جدول ۲- بررسی راهکارهای کاهش فساد برحسب جنسیت پاسخ‌گویان

راهکارها	جنسیت	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	نمی‌دانم / نظری ندارم	آزمون خی دو	سطح معنی‌داری
افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی	مرد	٪۱۴،۴	٪۲۱،۹	٪۶۰،۶	٪۳،۲	۱۰،۸۲۴	۰،۰۱۳
	زن	٪۱۱،۱	٪۲۰،۴	٪۶۳،۵	٪۵،۱		
انجام تبلیغات عمومی برای آگاه کردن مردم درباره انواع فساد	مرد	٪۱۲،۷	٪۱۹،۱	٪۶۵،۱	٪۳،۲	۶،۲۸۰	۰،۰۹۹
	زن	٪۱۰،۳	٪۱۶،۸	٪۶۹،۲	٪۳،۷		
تشدید مجازات مفسدان	مرد	٪۹،۰	٪۱۵،۵	٪۷۲،۱	٪۳،۳	۱،۵۸۳	۰،۶۶۳
	زن	٪۸،۱	٪۱۴،۳	٪۷۴،۴	٪۳،۱		
اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری	مرد	٪۹،۳	٪۲۰،۰	٪۶۶،۸	٪۴،۰	۶،۳۸۱	۰،۰۹۴
	زن	٪۷،۵	٪۲۰،۷	٪۶۶،۰	٪۵،۸		
گسترش خصوصی‌سازی	مرد	٪۱۸،۰	٪۲۱،۷	٪۵۴،۲	٪۶،۱	۱۸،۲۹۹	۰،۰۰۰
	زن	٪۱۶،۷	٪۲۴،۲	٪۴۸،۸	٪۱۰،۴		
راه‌اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند	مرد	٪۹،۹	٪۱۷،۷	٪۶۸،۶	٪۳،۹	۲،۵۳۸	۰،۴۶۸
	زن	٪۸،۴	٪۱۶،۵	٪۷۱،۵	٪۳،۶		
حمایت مالی واداری از گزارش دهندگان فساد	مرد	٪۱۴،۳	٪۱۷،۱	٪۶۱،۶	٪۷،۱	۳،۷۲۱	۰،۲۹۳
	زن	٪۱۱،۷	٪۱۶،۶	٪۶۴،۲	٪۷،۵		

بین جنسیت پاسخ‌گویان و نظرات آن‌ها در مورد راهکارهای کاهش فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، به این معنی که پاسخ‌گویان زن و مرد به میزان مشابهی با هریک از راهکارهای پنج‌گانه فوق

موافق هستند. بررسی دقیق‌تر یافته‌های جدول فوق بیانگر آن است که زنان بیشتر از مردان با افزایش موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی و در مقابل مردان بیشتر از زنان با گسترش خصوصی‌سازی موافق و کاملاً موافق‌اند و از نظر آماری این تفاوت معنی‌دار است.

جدول ۳- بررسی راهکارهای کاهش فساد برحسب سن پاسخ‌گویان

راهکارها	سن	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی‌دانم	موافق و کاملاً موافق	نمی‌دانم / نظری ندارم	آزمون خی دو	سطح معنی‌داری
افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی	جوان	٪۱۴٫۹	٪۲۱٫۴	٪۵۹٫۳	٪۴٫۴	۱۳٫۸۶۹	۰٫۰۳۱
	میانسال	٪۱۳٫۶	٪۲۱٫۵	٪۶۱٫۸	٪۳٫۱		
	بزرگسال	٪۹٫۰	٪۲۰٫۹	٪۶۵٫۷	٪۴٫۵		
انجام تبلیغات عمومی برای آگاه کردن مردم درباره انواع فساد	جوان	٪۱۳٫۶	٪۱۷٫۸	٪۶۴٫۵	٪۴٫۰	۱۰٫۰۱۴	۰٫۱۲۴
	میانسال	٪۱۱٫۳	٪۱۹٫۴	٪۶۶٫۶	٪۲٫۸		
	بزرگسال	٪۹٫۸	٪۱۶٫۲	٪۷۰٫۵	٪۳٫۵		
تشدید مجازات مفسدان	جوان	٪۹٫۶	٪۱۵٫۷	٪۷۱٫۵	٪۳٫۲	۵٫۵۷۶	۰٫۴۷۲
	میانسال	٪۹٫۰	٪۱۵٫۲	٪۷۲٫۳	٪۳٫۵		
	بزرگسال	٪۶٫۸	٪۱۳٫۶	٪۷۶٫۷	٪۲٫۹		
اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری	جوان	٪۸٫۸	٪۱۹٫۶	٪۶۷٫۰	٪۴٫۶	۶٫۰۲۹	۰٫۴۲۰
	میانسال	٪۹٫۵	٪۲۱٫۰	٪۶۵٫۲	٪۴٫۲		
	بزرگسال	٪۶٫۶	٪۱۹٫۹	٪۶۷٫۶	٪۵٫۹		
گسترش خصوصی‌سازی	جوان	٪۱۹٫۰	٪۲۴٫۸	٪۵۰٫۱	٪۶٫۱	۱۱٫۹۶۱	۰٫۰۶۳
	میانسال	٪۱۶٫۸	٪۲۲٫۰	٪۵۲٫۴	٪۸٫۸		
	بزرگسال	٪۱۵٫۸	٪۲۰٫۵	٪۵۵٫۰	٪۸٫۸		
راه‌اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند	جوان	٪۱۰٫۹	٪۱۷٫۰	٪۶۹٫۰	٪۳٫۱	۱۲٫۱۷۳	۰٫۰۵۸
	میانسال	٪۸٫۹	٪۱۹٫۲	٪۶۷٫۹	٪۴٫۰		
	بزرگسال	٪۷٫۶	٪۱۴٫۲	٪۷۴٫۱	٪۴٫۱		
حمایت مالی واداری از گزارش دهندگان فساد	جوان	٪۱۴٫۳	٪۱۶٫۳	٪۶۳٫۶	٪۵٫۸	۹٫۹۱۴	۰٫۱۲۸
	میانسال	٪۱۴٫۲	٪۱۷٫۰	٪۶۱٫۰	٪۷٫۸		
	بزرگسال	٪۱۰٫۳	٪۱۷٫۷	٪۶۳٫۵	٪۸٫۵		

مطابق جدول فوق، بین سن پاسخ‌گویان و نظرات آن‌ها در مورد راهکارهای کاهش فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، به این معنی که میزان موافقت گروه‌های سنی مختلف با هر یک از راهکارهای کاهش فساد تقریباً یکسان است؛ بنابراین فرضیه وجود تفاوت بین سن پاسخ‌گویان و راهکارهای کاهش

فساد رد می‌شود. فقط در مورد راهکار «افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی» نظرات گروه‌های سنی متفاوت است. به این صورت که بزرگسالان بیش از جوانان و پاسخ‌گویان میان‌سال با افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی موافق و کاملاً موافق‌اند؛ بنابراین موافقت تمام گروه‌های سنی با راهکارهای شش‌گانه تقریباً یکسان بوده و تفاوت معنی‌داری بین نظرات پاسخ‌گویان با سنین مختلف در این خصوص وجود ندارد.

جدول ۴- بررسی راهکارهای کاهش فساد برحسب تحصیلات پاسخ‌گویان

سطح معنی‌داری	آزمون خی دو	نمی‌دانم / نظری ندارم	موافق و کاملاً موافق	نظری ندارم / نمی‌دانم	مخالف و کاملاً مخالف	تحصیلات	راهکارها
۰,۰۰۱	۲۸,۳۹۵	٪۷,۲	٪۵۴,۰	٪۲۶,۶	٪۱۲,۲	زیر دیپلم	افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی
		٪۳,۹	٪۶۱,۹	٪۲۱,۳	٪۱۳,۰	دیپلم	
		٪۲,۹	٪۶۵,۱	٪۱۸,۶	٪۱۳,۳	کاردانی و کارشناسی	
		٪۲,۸	٪۵۹,۶	٪۲۳,۳	٪۱۴,۳	کارشناسی ارشد و دکتری	
۰,۰۹۳	۱۴,۹۳۲	٪۵,۵	٪۶۰,۷	٪۲۲,۴	٪۱۱,۴	زیر دیپلم	انجام تبلیغات عمومی برای آگاه کردن مردم درباره انواع فساد
		٪۳,۷	٪۶۸,۰	٪۱۷,۲	٪۱۱,۲	دیپلم	
		٪۲,۶	٪۶۷,۷	٪۱۷,۳	٪۱۲,۳	کاردانی و کارشناسی	
		٪۲,۵	٪۶۷,۹	٪۱۸,۱	٪۱۱,۵	کارشناسی ارشد و دکتری	
۰,۰۰۰	۳۲,۴۷۸	٪۶,۶	٪۶۵,۷	٪۱۸,۰	٪۹,۷	زیر دیپلم	تشدید مجازات مفسدان
		٪۳,۴	٪۷۰,۸	٪۱۵,۵	٪۱۰,۳	دیپلم	
		٪۲,۲	٪۷۷,۰	٪۱۳,۸	٪۷,۰	کاردانی و کارشناسی	
		٪۱,۹	٪۷۴,۲	٪۱۴,۹	٪۹,۰	کارشناسی ارشد و دکتری	
۰,۰۰۰	۴۸,۵۴۴	٪۹,۷	٪۵۴,۰	٪۲۵,۹	٪۱۰,۳	زیر دیپلم	اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری
		٪۴,۸	٪۶۶,۸	٪۲۰,۲	٪۸,۱	دیپلم	
		٪۲,۶	٪۷۰,۱	٪۱۸,۷	٪۸,۶	کاردانی و کارشناسی	
		٪۴,۷	٪۶۹,۵	٪۱۸,۴	٪۷,۵	کارشناسی ارشد و دکتری	
۰,۰۲۰	۲۱,۶۶۹	٪۱۲,۴	٪۴۶,۷	٪۲۶,۰	٪۱۴,۹	زیر دیپلم	گسترش خصوصی‌سازی
		٪۷,۶	٪۵۳,۳	٪۲۰,۵	٪۱۸,۶	دیپلم	
		٪۶,۰	٪۵۳,۱	٪۲۳,۲	٪۱۷,۷	کاردانی و کارشناسی	
		٪۷,۵	٪۵۲,۷	٪۲۲,۶	٪۱۷,۲	کارشناسی ارشد و دکتری	

سطح معنی‌داری	آزمون خی دو	نمی‌دانم/ نظری ندارم	موافق و کاملاً موافق	نظری ندارم/ نمی‌دانم	مخالف و کاملاً مخالف	تحصیلات	راهکارها
۰,۰۰۳	۲۵,۳۶۶	٪۷,۲	٪۶۵,۹	٪۱۷,۷	٪۹,۱	زیر دیپلم	راه‌اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند
		٪۲,۹	٪۷۲,۷	٪۱۴,۶	٪۹,۹	دیپلم	
		٪۲,۷	٪۶۹,۵	٪۱۸,۱	٪۹,۷	کاردانی و کارشناسی	
		٪۴,۷	٪۶۷,۳	٪۲۰,۶	٪۷,۵	کارشناسی ارشد و دکتری	
۰,۰۰۳	۲۴,۸۱۹	٪۱۱,۶	٪۵۴,۷	٪۲۱,۸	٪۱۱,۹	زیر دیپلم	حمایت مالی واداری از گزارش‌دهندگان فساد
		٪۶,۷	٪۶۵,۰	٪۱۵,۸	٪۱۲,۴	دیپلم	
		٪۶,۱	٪۶۳,۲	٪۱۶,۰	٪۱۴,۷	کاردانی و کارشناسی	
		٪۶,۲	٪۶۳,۹	٪۱۷,۱	٪۱۲,۸	کارشناسی ارشد و دکتری	

براساس داده‌های جدول فوق، پاسخ‌گویان با تحصیلات کاردانی و کارشناسی بیش از سایر پاسخ‌گویان با راهکارهای «افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی»، «تشدید مجازات مفسدان» و «اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری» موافق و کاملاً موافق‌اند. همچنین پاسخ‌گویان دارای تحصیلات دیپلم بیش از سایر گروه‌های تحصیلی گسترش خصوصی‌سازی، حمایت مالی واداری از گزارش‌دهندگان فساد و راه‌اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند به‌عنوان راهکارهای کاهش فساد پیشنهاد داده‌اند. بین نظرات پاسخ‌گویان با تحصیلات مختلف در زمینه راهکار انجام تبلیغات عمومی برای آگاه کردن مردم درباره انواع فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۵- بررسی راهکارهای کاهش فساد برحسب وضع فعالیت پاسخ‌گویان

سطح معنی‌داری	آزمون خی دو	نمی‌دانم/نظری ندارم	موافق و کاملاً موافق	نظری ندارم/ نمی‌دانم	مخالف و کاملاً مخالف	وضع فعالیت	راهکارها
۰,۲۱۶	۱۸,۹۴۷	٪۳,۴	٪۶۱,۹	٪۲۱,۳	٪۱۳,۴	شاغل	افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی
		٪۴,۸	٪۵۶,۹	٪۲۲,۲	٪۱۶,۲	بیکار	
		٪۵,۷	٪۶۴,۷	٪۱۹,۸	٪۹,۹	خانه‌دار	
		٪۳,۷	٪۵۸,۵	٪۲۴,۹	٪۱۳,۰	دانشجو	
		٪۴,۰	٪۷۱,۰	٪۱۴,۵	٪۱۰,۵	بازنشسته	
		٪۵,۹	٪۵۵,۹	٪۲۰,۶	٪۱۷,۶	سایر	

راهکارها	وضع فعالیت	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / موافق و کاملاً موافق	نمی دانم / نظری ندارم	آزمون خنثی دو	سطح معنی داری
انجام تبلیغات عمومی برای آگاه کردن مردم درباره انواع فساد	شاغل	٪۱۱،۲	٪۱۷،۲	٪۶۹،۰	۲۴،۶	۰،۰۲۴
	بیکار	٪۱۶،۲	٪۱۹،۸	٪۵۹،۳	۲۴،۸	
	خانه‌دار	٪۱۰،۶	٪۱۷،۷	٪۶۷،۱	۲۴،۶	
	دانشجو	٪۱۳،۲	٪۲۳،۲	٪۶۰،۹	۲۳،۶	
	بازنشسته	٪۸،۸	٪۱۵،۲	٪۷۱،۲	۲۴،۸	
	سایر	٪۱۳،۷	٪۲۱،۶	٪۵۶،۹	۲۷،۸	
تشدید مجازات مفسدان	شاغل	٪۸،۳	٪۱۵،۵	٪۷۳،۴	۲۴،۸	۰،۰۱۸
	بیکار	٪۱۳،۸	٪۱۵،۰	٪۶۶،۵	۲۴،۸	
	خانه‌دار	٪۸،۵	٪۱۳،۵	٪۷۴،۱	۲۳،۹	
	دانشجو	٪۷،۳	٪۱۷،۹	٪۷۲،۲	۲۳،۶	
	بازنشسته	٪۴،۸	٪۱۰،۳	٪۸۱،۰	۲۴،۰	
	سایر	٪۱۵،۷	٪۱۳،۷	٪۶۴،۷	۲۶،۹	
اصلاح قوانین و کم کردن پیچیدگی‌های اداری	شاغل	٪۸،۹	٪۱۹،۷	٪۶۷،۴	۲۳،۹	۰،۰۸۶
	بیکار	٪۱۱،۳	٪۱۹،۶	٪۶۴،۳	۲۴،۸	
	خانه‌دار	٪۷،۴	٪۲۳،۳	٪۶۲،۲	۲۸،۱	
	دانشجو	٪۷،۶	٪۲۱،۵	٪۶۷،۲	۲۳،۶	
	بازنشسته	٪۴،۸	٪۱۸،۴	٪۷۲،۰	۲۴،۸	
	سایر	٪۱۲،۰	٪۲۰،۰	٪۵۹،۰	۲۹،۰	
گسترش خصوصی سازی	شاغل	٪۱۷،۷	٪۲۳،۵	٪۵۳،۰	۲۶،۸	۰،۰۱۰
	بیکار	٪۲۰،۲	٪۲۵،۶	٪۴۷،۶	۲۶،۵	
	خانه‌دار	٪۱۵،۶	٪۲۰،۲	٪۵۰،۰	٪۱۴،۲	
	دانشجو	٪۱۹،۷	٪۲۶،۷	٪۴۷،۳	۲۶،۳	
	بازنشسته	٪۱۴،۴	٪۲۰،۰	٪۵۷،۶	۲۸،۰	
	سایر	٪۱۲،۷	٪۱۹،۶	٪۵۷،۸	۲۹،۸	
راه اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند	شاغل	٪۹،۰	٪۱۸،۳	٪۶۹،۵	۲۳،۲	۰،۰۲۷
	بیکار	٪۱۶،۱	٪۱۶،۱	٪۶۳،۱	۲۴،۸	
	خانه‌دار	٪۷،۱	٪۱۵،۰	٪۷۳،۲	۲۴،۶	
	دانشجو	٪۹،۶	٪۱۷،۹	٪۶۹،۲	۲۳،۳	
	بازنشسته	٪۶،۴	٪۱۳،۶	٪۷۵،۲	۲۴،۸	
	سایر	٪۱۲،۰	٪۱۴،۰	٪۶۵،۰	۲۹،۰	

راهکارها	وضع فعالیت	مخالف و کاملاً مخالف	نظری ندارم / نمی دانم	موافق و کاملاً موافق	نمی دانم / نظری ندارم	آزمون خی دو	سطح معنی داری
حمایت مالی و اداری از گزارش دهندگان فساد	شاغل	٪۱۳،۷	٪۱۶،۳	٪۶۳،۹	٪۶،۲	۳۵،۱۵۰	۰،۰۰۲
	بیکار	٪۱۹،۶	٪۱۶،۱	٪۵۲،۴	٪۱۱،۹		
	خانه دار	٪۸،۸	٪۱۷،۳	٪۶۴،۰	٪۹،۹		
	دانشجو	٪۱۴،۲	٪۱۹،۲	٪۶۳،۳	٪۴،۳		
	بازنشسته	٪۹،۵	٪۱۹،۰	٪۶۱،۹	٪۹،۵		
	سایر	٪۱۳،۷	٪۱۶،۷	٪۵۶،۹	٪۱۳،۷		

براساس داده‌های جدول فوق، پاسخ‌گویان بازنشسته بیش از سایر پاسخ‌گویان با راهکارهای «انجام تبلیغات عمومی برای آگاه کردن مردم درباره انواع فساد»، «تشدید مجازات مفسدان»، «گسترش خصوصی‌سازی» و «راه‌اندازی سیستمی که مردم از طریق آن موارد فساد را گزارش کنند» موافق و کاملاً موافق‌اند. همچنین پاسخ‌گویان خانه‌دار بیش از سایر گروه‌های شغلی حمایت مالی و اداری از گزارش دهندگان فساد به‌عنوان راهکار کاهش فساد پیشنهاد داده‌اند. بین نظرات پاسخ‌گویان با مشاغل مختلف در زمینه‌ی سایر راهکارهای کاهش فساد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های پیشگیری و مبارزه با فساد در هر کشوری به همکاری حوزه‌های مختلف تصمیم‌گیری، قانون‌گذاری، اجرایی، نظارتی و قضایی نیازمند است. همکاری قاعده‌مند و سامانمند حوزه‌های مذکور است که می‌تواند پیوندها و انگیزه‌های ارتکاب جرایم را تضعیف کرده و باعث توفیق در امر پیشگیری نظام‌مند از وقوع جرایم شود (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۷).

با توجه به اینکه قوای سه‌گانه کنشگران اصلی عرصه و نظام پیشگیری و کاهش فساد هستند؛ بنابراین از پاسخ‌گویان در مورد نقش هر یک از قوای سه‌گانه در مبارزه با فساد نیز سؤال شده است.

جدول ۶- نقش هر یک از قوای سه‌گانه در مبارزه با فساد

ردیف	قوا	کم و خیلی کم	کم و بیش	زیاد و خیلی زیاد	نمی دانم / نظری ندارم	جمع
۱	قوه قضائیه	٪۸،۹	٪۱۷،۰	٪۷۱،۱	٪۳،۰	٪۱۰۰
۲	قوه مجریه (ریاست جمهوری)	٪۱۰،۴	٪۱۷،۶	٪۶۸،۸	٪۳،۳	٪۱۰۰
۳	مجلس شورای اسلامی	٪۱۱،۸	٪۲۰،۰	٪۶۴،۶	٪۳،۶	٪۱۰۰

از پاسخ‌گویان در مورد نقش هر یک از قوای سه‌گانه در مبارزه با فساد نیز سؤال شد. در پاسخ به این پرسش حدود ۷۱ درصد پاسخ‌گویان به نقش قوه قضائیه، حدود ۶۹ درصد به نقش قوه مجریه (ریاست جمهوری) و حدود ۶۵ درصد به نقش مجلس شورای اسلامی در مبارزه با فساد و کاهش آن در حد

زیاد و خیلی زیاد اشاره کرده‌اند.

نتیجه‌گیری

فساد پدیده‌ای است که تمام کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه با آن دست‌به‌گریبان‌اند، اما میزان و گستردگی آن با توجه به عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و مدیریتی متفاوت است. پیامدهای مخرب فساد از جمله اتلاف منابع، کاهش رشد اقتصادی، از بین رفتن عدالت اجتماعی و ... باعث توجه روزافزون به این پدیده شوم در جوامع مختلف شده است. لذا پرداختن به معضلات فساد و کنترل آن امروزه در صدر برنامه‌های توسعه کشورها قرار گرفته و پیدا کردن راهکارهای عملی در این زمینه به دغدغه اصلی متفکران و صاحب‌نظران علوم مختلف تبدیل شده است.

بررسی راهکارهای مبارزه با فساد در کشورهای توسعه‌یافته نشان می‌دهد که مبارزه با فساد و در رأس آن فساد دولتی سرلوحه اقدامات کشورهای توسعه‌یافته است. این کشورها به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه پایدار مستلزم پیشگیری، شناسایی و برخورد قاطع با موارد متعدد فساد در بخش‌های مختلف نظام سیاسی است. بهره‌گیری از سازوکارهای قانونی، تدابیر نهادی و تقویت ارتباطات بین‌المللی از جمله اقداماتی است که این کشورها در مبارزه با فساد به کار گرفته‌اند. البته استفاده از تجارب سایر کشورها باید همواره با واقع‌بینی و همراه با در نظر گرفتن شرایط و استفاده از سازوکارها و تدابیر بومی باشد. (نجف پور و حق‌شناس، ۱۳۸۷). در این نوشتار نیز به راهکارهای کاهش فساد از سوی شهروندان تهرانی پرداخته شده است.

براساس یافته‌های تحقیق، حدود ۷۰ درصد پاسخ‌گویان با راه‌اندازی سامانه گزارش فساد موافق و کاملاً موافق بودند. برای استفاده از ظرفیت‌های مردمی در مقابله با فساد باید امکان گزارش تخلفات و پیگیری حقوقی مفاسد برای عموم مردم فراهم شود تا شهروندان با احساس مسئولیت به گزارش تخلف و فساد اقدام نمایند. لازم به ذکر است که سازمان بازرسی کل کشور با برقراری تلفن ۱۳۶ و سامانه رسیدگی به شکایات و اطلاعات مردم برای دسترسی به شکایات و گزارش‌های شهروندان گام‌های مثبتی در راستای نظارت مردم و مشارکت آن‌ها در مقابله با فساد برداشته است؛ به طوری که در نه‌ماهه ابتدای سال ۱۳۹۶، ۳۰ هزار و ۹۷ مورد اعلام و شکایت به سازمان وجود داشته و طبق اعلام ریاست محترم سازمان^۱ از این تعداد ۱۹ هزار و ۸۳۷ مورد اینترنتی، ۶ هزار و ۹۳۵ مورد حضوری، ۱۶۱۰ مورد از طریق پست، ۶۲۰ مورد تلفنی، ۱۹۰ مورد نیز نمابر و دورنگار بوده است؛ اما این تمام کار نیست، در صورتی که حس اعتماد در میان مردم ایجاد شود، نیروی نظارتی بسیار قدرتمندی ایجاد خواهد شد که کمک شایانی به سازمان نظارت و بازرسی کل کشور خواهد نمود (مشبکی و محمودزاده، ۱۳۹۳). نتایج تحقیق نشان داد که ۶۲٫۵ درصد پاسخ‌گویان حمایت مالی و اداری از گزارش دهندگان فساد

۱ - سخنان رئیس سازمان بازرسی کل کشور در دیدار با هیئت آموذمان ترکیه مورخ ۱۳۹۶/۱۲/۹. به نقل از گروه اجتماعی باشگاه خبرنگاران جوان.

را راهکار کاهش فساد بیان کرده‌اند. در واقع باید سازوکارهای حمایت از گزارش‌دهندگان به‌منظور جلوگیری از انتقام‌گیری و مقابله به‌مثل علیه گزارش‌دهندگان تخلف فراهم گردد. نکته‌ای است که در قانون ایران ناظر به استفاده از مشارکت مردم در راستای مبارزه با فساد به آن کمتر توجه شده است و ساختار منسجمی برای حمایت‌های جانی، مالی، اداری، قضایی از اشخاصی که در راستای مبارزه با فساد عمل می‌کنند و یا به افشای اطلاعات فساد می‌پردازند، وجود ندارد. واقعیت این است، افرادی که فعالیت‌های غیرقانونی را گزارش می‌دهند از ایمنی جانی برخوردار نیستند و بعضاً به صورت‌های وحشتناکی مورد انتقام قرار می‌گیرند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۸۴: ۸۱)

در پاسخ به این سؤال که «با هر یک از راهکارهای کاهش فساد تا چه حد موافق یا مخالفید؟» حدود ۵۲ درصد با گسترش خصوصی‌سازی موافق و کاملاً موافق بودند. از آنجا که تصدی‌گری دولت در اقتصاد از مهم‌ترین علل فساد در بخش عمومی بوده و شامل محدودیت‌های تجاری، یارانه‌های صنعتی، کنترل قیمت‌ها، نرخ‌های چندگانه ارزی، دستمزدهای پایین در خدمات دولتی، تجاری و ذخایر منابع طبیعی مانند نفت است. فساد اقتصادی سبب کاهش سرمایه‌گذاری و کندی رشد اقتصادی و در نهایت باعث عدم تحقق اهداف توسعه اقتصادی در کشور می‌شود، درآمدهای مالیاتی کاهش می‌یابد و کیفیت زیرساخت‌های اقتصادی و خدمات عمومی تنزل پیدا می‌کند؛ بنابراین خصوصی‌سازی سالم و کاهش تصدی‌های دولتی به شکل درست و انجام اصلاحات اقتصادی و انضباط مالی در بخش‌های خصوصی و دولتی، زیربنایی‌ترین راه مبارزه با فساد مالی در کشور است. تقلیل فرصت‌های ارتکاب فساد از طریق کم کردن نقش دولت در اقتصاد به طوری که دولت، فقط نظارت‌کننده باشد (البته در کنار شفاف‌سازی فرایندهای تصمیم‌گیری و تخصیص منابع، پاسخ‌گویی، قانون‌گرایی و اتخاذ رویکردهای مشارکت جویانه) می‌تواند در زمینه مبارزه با فساد و کاهش آن مؤثر باشد (طاهری، ۱۳۹۵).

نتایج تحقیق نشان داد که حدود ۶۲ درصد پاسخ‌گویان با افشای موارد فساد و مشخصات افراد فاسد در رسانه‌های عمومی موافق و کاملاً موافق بودند. باید توجه داشت که در اثر ارتباطات با گسترش رسانه‌های همگانی و مدیریت افکار عمومی می‌توان پدیده‌های روانی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را مورد بررسی قرار داد و در این میان مقوله فساد اهمیت مضاعفی دارد. نقش عموم مردم، رسانه‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد در امر پیشگیری از مفاسد بسیار مؤثر است. کشورهای توسعه‌یافته با اتکا بر نظام حقوقی خود توانسته‌اند حداکثر استفاده را از ظرفیت عموم جامعه داشته باشند و با تعبیه مدل‌های سوت‌زنی، سیستم کارآمد و پویایی از اخذ گزارش‌های مردمی و ارزیابی و راستی‌آزمایی آن‌ها را راه‌اندازی کنند؛ یعنی به‌نوعی عموم مردم را کاشف قلمداد کرده و حتی حق‌الکشف و پاداش‌های بسیار قابل‌تأملی نیز در نظر گرفته‌اند (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۷: ۱۵).

با توجه به اینکه حدود ۶۷ درصد پاسخ‌گویان با آگاهی دادن به مردم درباره انواع فساد به‌عنوان راهکار کاهش فساد موافق و کاملاً موافق بودند، می‌توان گفت که وارد کردن شهروندان و استفاده

از ظرفیت‌های مردمی در امر مقابله با فساد دارای اهمیت وافری است. نمونه ژاپن نشان می‌دهد سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند در افشای موارد فساد و بالطبع افزایش ریسک فساد نقش مؤثری ایفا کنند (نجف‌پور و حق‌شناس، ۱۳۸۷). به‌طور کلی، بسترهایی که در کشورهای مختلف برای تقویت فرآیندهای گزارش‌دهی فساد ایجاد شده‌اند به دودسته کلی حمایت و حفاظت از گزارش‌دهندگان و تشویق آن‌ها تقسیم می‌شود. در نظام قانونی کشورمان متأسفانه به‌صورت کامل به دو بعد حمایت و تشویق توجه نشده، بنابراین اصلاح قوانین کشور به‌منظور افزایش مشارکت مردم در کاهش فساد ضروری است. افزایش سطح آگاهی عمومی نسبت به آثار زیان‌بار و متعددی که فساد اداری بر زندگی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه می‌گذارد و ایجاد درک عمومی برای مبارزه با فساد از جمله طرق مطلوبی است که می‌تواند در مهار و کاهش فساد اداری مؤثر باشد. نهادهای نظارتی از جمله سازمان بازرسی کل کشور می‌توانند با ترغیب مردم به احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر، از این سازوکار در راستای دستیابی به اهداف نظارتی خود و حسن اجرای امور و رعایت قوانین و مقررات استفاده کنند.

فهرست منابع

- ۱- آرابی، وحید، نجف پور، شعبان و احمدی گرجی، حسینعلی (۱۳۹۱). جایگاه رسانه‌های جمعی در سیاست‌گذاری مبارزه با فساد، توصیه‌ها و راهکارهای سیاستی. مجله نظارت و بازرسی. سال ششم، شماره ۲۲. صص ۷۹-۱۰۰.
- ۲- آقازاده، جعفر و پورقهرمانی، بابک (۱۳۹۵). نقش دولت الکترونیک در پیشگیری از فساد اداری. فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم. شماره ۴۰، پاییز. صص ۹-۳۰.
- ۳- امیر فخریان، الهام (۱۳۹۳). بررسی رابطه اعتماد مردم به کارکنان دولت با کاهش فساد اداری در ادارات دولتی شهرستان دامغان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود - دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
- ۴- بیابانی، غلامحسین و علیرضا، گزمه (۱۳۹۴). آسیب‌شناسی فساد اداری و راهکارهای مقابله با آن. فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی سیستان و بلوچستان. دوره ششم. صص ۱-۲۱.
- ۵- پاک‌سرشت، سلیمان و افشار، زین‌العابدین. (۱۳۹۶). ارزیابی تئوری برنامه سیاست‌های ضد فساد در ایران بعد از انقلاب. مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی: ۷(۲۵): ۲۰۱-۱۷۹.
- ۶- پور عزت، علی اصغر (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر بر کاهش فساد مالی در سازمانهای دولتی (مؤسسات پژوهشی تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی - دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی - دانشکده مدیریت و حسابداری).
- ۷- حق شناس، محمدجواد (۱۳۹۶). همه چیز درباره شاخص ادراک فساد سازمان شفافیت بین‌الملل. گزارش پژوهشی شماره ۱۰۳. مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی کل کشور.
- ۸- حق شناس، محمدجواد (۱۳۹۲). مطالعه تطبیقی سیاست‌های مبارزه با فساد اداری در جمهوری اسلامی ایران، ترکیه و پاکستان و ارائه الگوی مطلوب. رساله دکتری علوم سیاسی گرایش سیاست‌گذاری عمومی. دانشگاه تهران.
- ۹- خدری بهزاد، محمدزاده اقدم عبدالله، مؤمنی ماسوله فریده سادات. (۱۳۹۵). عوامل اجتماعی مؤثر بر فساد اداری در سازمان‌های دولتی شهرستان سمنان. رفاه اجتماعی؛ ۱۶(۶۰): ۱۳۷-۱۶۷.
- ۱۰- خلیلی پاجی، عارف، میرکمالی، سید علیرضا و اسماعیلی پور، الله‌قلی (۱۳۹۶). نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در پیشگیری از فساد. فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، شماره ۳۱، صص ۱۴۹-۱۷۲.
- ۱۱- دلیرپور، پرویز (۱۳۸۹). بررسی ساختارها و قواعد حقوقی مبارزه با فساد در چند کشور آسیایی. گزارش پژوهشی، سال سوم. شماره ۲۰. مرکز مطالعات و پژوهش‌های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی کل کشور.

- ۱۲- دوگراف، خیالت؛ و اخنار، پیترا؛ فون مارافیک، پتريک (۱۳۹۴). چشم‌اندازهای نظری فساد. ترجمه هانیه هژیرالساداتی و دیگران. تهران: آگاه.
- ۱۳- راست گردانی، ابراهیم (۱۳۹۵). راهکارهای پیشگیری و مقابله با فساد اداری، اولین اجلاس بین‌المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی، رشت، بنیاد بین‌المللی غدیر گیلان.
- ۱۴- ربیعی، علی (۱۳۸۳). زنده‌باد فساد (جامعه‌شناسی سیاسی فساد در دولت‌های جهان سوم). انتشارات: موسسه تحقیقات و توسعه علوم انسانی.
- ۱۵- رحمانی، صمد (۱۳۹۶). شش راهکار برای کاهش فساد اقتصادی و اداری. پایگاه اینترنتی برهان.
- ۱۶- زاهدی، شمس‌السادات، سینا، محمدنبی و شهبازی، مهدی (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر کاهش فساد اداری (مطالعه موردی در شهرداری تهران). مدیریت فرهنگ‌سازمانی. دوره ۷ شماره ۲۰. ۲۲-۵۰.
- ۱۷- سلطانی، پدram (۱۳۹۶). مبارزه با فساد یک روز، همزیستی با فساد هر روز. مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.
- ۱۸- شفیع‌زاده، حمید (۱۳۸۹). ارتقای فرهنگ و آموزش عمومی برای مقابله با فساد. فصلنامه دانش ارزیابی، شماره ۳، ۱۵۶-۱۴۱.
- ۱۹- طاهری، امیر حسین (۱۳۹۵). فساد اقتصادی، آثار و راه کار مبارزه با آن سایت راهبرد ملی.
- ۲۰- عبدالله زاده رحمت‌الله، عبدالهی مصعب، غفور زاده حسین، عبدالهی زهرا (۱۳۹۶). نقش آموزه‌های قرآنی و روایی در کاهش فساد اقتصادی. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی: ۱۸ (۲۱): ۶۵-۹۰.
- ۲۱- کشاورز، حسین (۱۳۹۶). راهکارهای نظارتی در راستای جلوگیری از فساد مالی در شرکت‌های دولتی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد.
- ۲۲- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۹۷). پیشگیری و مبارزه با فساد، راهبردهای نه‌گانه نقش مجلس شورای اسلامی علیه فساد.
- ۲۳- مرکز پژوهش‌های مجلس (۱۳۹۶). بررسی ظرفیت‌های مردمی برای مقابله و پیشگیری از فساد. سایت عیارنوز.
- ۲۴- مشبکی، اصغر و محمودزاده، سید مجتبی (۱۳۹۳). بررسی نقش مراکز ارزیابی در ترویج فرهنگ نظارت و بازرسی. (رویکردی نوین بر مکانیسم‌های نظارت و بازرسی). سازمان بازرسی کل کشور.
- ۲۵- میرکمالی، سید علیرضا و خلیلی پاچی، عارف (۱۳۹۵). نقش مشارکت مردمی در حوزه پیشگیری از فساد. فصلنامه کارآگاه، شماره ۳۵، صص ۱۰۸-۱۲۲.
- ۲۶- نجف‌پور، شعبان (۱۳۹۳). نظام سلامت ملی، رویکردی نوین در پیشگیری از فساد و ارتقای سلامت اداری. مجله نظارت و بازرسی، سال هشتم، شماره ۲۸، صص ۱۴۳-۱۶۴.

۲۷- نجف پور، شعبان و حق شناس، محمدجواد (۱۳۸۷). بررسی سازوکارهای مقابله با فساد در کشورهای توسعه یافته. گزارش پژوهشی شماره ۱. مرکز مطالعات و پژوهش های سلامت اداری و مبارزه با فساد سازمان بازرسی کل کشور.

۲۸- نجف پور، شعبان و حسین قلجی (۱۳۸۹) نقد و ارزیابی گزارش شاخص ادراک فساد، گزارش پژوهشی سازمان بازرسی کل کشور، سال سوم، شماره ۱۹.

۲۹- نیک پور، امین (۱۳۹۵). ارائه الگوی نظارت عمومی به منظور پیشگیری از بروز فساد اداری در سازمان های دولتی ایران. مجله مجلس و راهبرد. دوره ۲۳، شماره ۸۷، صفحه ۲۳۱-۲۰۱.